

БУЩАН А. О.,
здобувач кафедри
адміністративного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.951:347.95–048.23

СИСТЕМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ: ЗАСТОСУВАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

У статті проаналізовано закордонний досвід роботи міжнародних систем примусового виконання судових рішень та рішень інших органів, запропоновано нову класифікацію моделей примусового виконання, а також за допомогою порівняльного методу виведено основну відмінну ознаку – самостійний суб'єкт виконання. У зв'язку з ухваленням нового законодавства досліджено проблематику застосування нової моделі примусового виконання судових рішень та рішень інших органів в Україні.

Ключові слова: виконавча служба, система примусового виконання, примусове виконання рішень, державний та приватний виконавці, органи державної влади, державна система органів примусу, модульна система органів примусу.

В статье проанализирован зарубежный опыт работы международных систем принудительного исполнения судебных решений и решений других органов, предложена новая классификация моделей принудительного исполнения, а также с помощью сравнительного метода выведен основной отличительный признак – самостоятельный субъект исполнения. В связи с принятием нового законодательства исследована проблематика применения новой модели принудительного исполнения судебных решений и решений других органов в Украине.

Ключевые слова: исполнительная служба, система принудительного исполнения, принудительное исполнение решений, государственный и частный исполнители, органы государственной власти, государственная система органов принуждения, модульная система органов принуждения.

The scientific article has researched the foreign experience of international systems of compulsory enforcement of judgments and judicial acts of other authorities; it has provided the new classification of compulsory enforcement models, also, with the usage of comparison method, it has outlined the main differentiating characteristic – self-sufficient subject of enforcement. According to the adoption of the new legislation, it has analyzed the problematic aspects of implementation of the new model of compulsory enforcement of judgments and judicial acts of other authorities.

Key words: Enforcement Service, system of compulsory enforcement, compulsory enforcement of judgements, state and private enforcement officers, public authorities, state enforcing authorities, modular system of enforcing authorities.

Вступ. Державна виконавча служба України перманентно реформується, що негативно впливає на якість роботи служби загалом, через періодичні зміни в її системі та структурі. Останніми новелами в царині виконання судових рішень та рішень інших органів стало ухвалення законів України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових

рішень і рішень інших органів» [1] та «Про виконавче провадження» [2]. Дослідження іноземного досвіду примусового виконання рішень судів та інших органів публічної адміністрації має вдосконалити підходи до формування нової моделі виконавчого провадження в Україні.

Проблематиці виконавчого провадження, системі органів примусового виконання, статусу приватних виконавців та дослідженню міжнародного досвіду в цій сфері присвячені праці таких дослідників: Ч.Н. Азімова, Ю.В. Бауліна, А.С. Васильєва, Б.М. Гука, В.І. Євінтова, Є.В. Мальцевої, М.Й. Штефана, О.В. Ісаєнкової, І.В. Решетнікової, В.О. Селєзньова, В.В. Яркова й ін. Однак нова інституційна система виконавчого провадження, запроваджена віднедавна в Україні шляхом впровадження інституту приватних виконавців, є недостатньо дослідженою, що обґрунтовує необхідність здійснення наукових розвідок.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення порівняльно-правового аналізу систем виконання судових рішень та рішень інших органів, пошук найбільш ефективної моделі примусового виконання судових рішень для запровадження в Україні.

Результати дослідження. У попередніх публікаціях нами відстоювалася гіпотеза, що в контексті класифікації світових систем виконавчого провадження варто за критерієм основного суб'єкта виконавчого провадження виділяти держави, що належать до державної та модульної систем [3, с. 40–42].

Щоб висвітлити особливості втілення цієї класифікації в життя та показати, як зберігається внутрішня специфіка виконавчих проваджень різних країн, пропонуємо розглянути конкретні приклади втілення моделей виконавчого провадження в спеціально обраних для цієї роботи державах.

До країн, що використовують державну систему примусового виконання, варто відносити нижчезазначені. У Швеції державним органом, до повноважень якого віднесено примусове виконання рішень, є суд, що розташований за місцем проживання або перебування боржника, а також за місцем знаходження нерухомого майна. Наявні судові виконавці при судах виконують рішення суду та мають статус державних службовців. Виконавчими документами є: судові рішення, наказ або постанова; мирова угода, затверджена судом; ухвалення наказу про сумарне стягнення; рішення, винесене адміністративним органом та ін. Цікавим є той факт, що стягувач може подати заяву про примусове виконання в усній формі. На відміну від багатьох інших країн, у Швеції є Виконавчий кодекс, який розділяє справи із примусового виконання рішень прилюдного та приватного характеру. До прилюдного характеру відносять справи про стягнення штрафів, податків, мита тощо [4, с. 83].

Республіка Білорусь також використовувала судову гілку влади для забезпечення примусового виконання рішень, але робила це через дві самостійні структури: судових виконавців загальних судів та служби судових виконавців господарських судів [5, с. 36]. 2016 р. набув чинності Закон Республіки Білорусь «Про виконавче провадження» № 439, який, як свого часу в Україні, передав повноваження із примусового виконання рішень Головному управлінню примусового виконання Міністерства юстиції Республіки Білорусь і територіальним органам примусового виконання. Незважаючи на дуже схоже законодавство у сфері примусового виконання рішень обох країн, все ж таки є деякі розбіжності. По-перше, у Республіці Білорусь використовується лише один державний орган із примусового виконання рішень. По-друге, державний виконавець може: використовувати транспортний засіб боржника для перевезення вилученого в нього майна; виносити постанови про призупинення операцій по банківських рахунках боржника; примусово відкривати приміщення боржника; тимчасово обмежувати права боржника на управління механічними транспортними засобами, моторними маломірними суднами, потужність двигуна яких перевищує 3,7 кіловата (5 кінських сил), право на полювання; звернутися до суду з поданням про вжиття заходів щодо забезпечення виконання виконавчого документа в порядку, встановленому процесуальним законодавством, якщо боржник ухиляється від виконання [6].

Серед країн із державною системою виконавчого провадження також виокремлюють Іспанію, яка в нормах своєї Конституції 1978 р. закріпила обов'язок виконання судових рі-

шень виключно за судами та суддями, про що свідчить ч. 3 ст. 117 [7]. У сфері примусового виконання рішень застосовується публічна сила, а її реалізація можлива тільки на основі принципів незалежності, неупередженості й об'єктивності [8, с. 88]. Головна особливість роботи цієї системи полягає в тому, що органи прокуратури, які, згідно із ч. 1 ст. 124 Конституції Іспанії, мають своїм завданням сприяти здійсненню правосуддя, а також виконувати контрольну функцію щодо відправлення правосуддя [7]. Контроль за виконанням судових рішень також окремо визначений Статутом прокуратури Іспанії. Окремі функції виконання доручені нотаріусам, зокрема, в Іспанії примусова реалізація прав заставодержателя в разі звернення стягнення на закладене майно проводиться нотаріусом, а не суддею, зі збереженням можливості судового перегляду [8, с. 88].

Фінляндія передала повноваження щодо примусового виконання судових актів Державній службі примусового виконання Фінляндської Республіки, що підвідомча Міністерству юстиції Фінляндії, але це не заважає роботі приватних колекторських агентств, які не належать до органів примусового виконання. Державна служба примусового виконання має цілковиту монополію у сфері примусового виконання, адже навіть публічні стягнення належать до її компетенції. Натомість колекторські агентства займаються суто добровільними стягненнями на підставі ліцензії та Закону «Про стягнення заборгованості», що чітко розмежовує повноваження організацій щодо примусового та добровільного стягнення. Органи примусового виконання також наділені повноваженнями з реалізації арештованого майна боржників як самостійно, так і із залученням для цих цілей відповідних організацій та фірм [9, с. 3–4]. Отже, маємо всі підстави віднести Фінляндію до країн, що використовують державну систему примусового виконання.

У **Німеччині** примусове виконання судових або інших актів є державною функцією, яку, згідно із законодавством, реалізують державні службовці – судові виконавці (*justiz wachmeister*). Їх призначає на посаду голова вищого регіонального суду та керівник окружного суду. Ключовим нормативно-правовим актом, який регулює виконавче провадження в Німеччині, є Книга 8 «Виконавче провадження» Цивільного процесуального кодексу від 30 січня 1887 р. [10, с. 54], додаткові нормативні акти: «Закон про організацію суддів», «Устрій судових установлень». До обов'язків судових виконавців, які вважаються допоміжним судовим органом, входить: надсилання судових паперів сторонам судового процесу; примусове виконання судових рішень; підтримання порядку в судовому засіданні. Необхідно зазначити, що в Німеччині були спроби звернутися до французької моделі примусового виконання рішень, проте ці дії були розкритиковані та залишено вже сформовану систему.

До країн, в яких діє модульна система примусового виконання, варто відносити нижчезазначені. В **американській** модульній системі примусового виконання виконавче провадження здійснюється на рівні кожного штату, у зв'язку із чим рішення суду, винесені в одному штаті, необхідно легалізувати в іншому. В одних штатах така легалізація здійснюється шляхом пред'явлення позову на рішення, в інших – через проходження реєстраційної процедури [5, с. 37]. Органами, до повноважень яких входить примусове виконання рішень, є:

1. Служба федеральних маршалів (*United States Marshals Service*) – підрозділ Міністерства юстиції Сполучених Штатів Америки (далі – США), найстаріше федеральне правоохоронне агентство, складається з 94 американських маршалів, по одному для кожного округу федерального суду, має 218 підрозділів, три міжнародні представництва та налічує 5 238 співробітників (помічників маршалів). Головною функцією маршала і його помічників є виконання наказів, розпоряджень федерального суду і забезпечення виконання судових рішень, що набрали чинності. Обов'язки служби маршалів США передбачають: захист федеральної судової влади; затримання втікачів; заморожування та повернення незаконних активів, отриманих злочинцями через незаконну діяльність; транспортування федеральних ув'язнених та проведення програми безпеки свідків [11, с. 1].

2. Служба шерифів (*The Sheriffs Office*) – провадить виконання рішень судів штатів. Шериф має статус державного службовця, виконує переважно правоохоронну функцію,

деякі повноваження перетинаються з повноваженнями федеральних маршалів, судових виконавців і судових констеблів залежно від порядку, встановленого законами штату.

3. Служба судових виконавців окружної судової влади – виконує окремі категорії рішень, наприклад, рішення про недопущення дискримінації за ознаками статі [12, с. 4].

4. Приватні колекторські агентства (*Private collection agencies*) – здебільшого відповідають за боргові стягнення як досудовим, так післясудовим порядком. Робота агентств регулюється різноманітними федеральними та державними законами, зокрема, але не обмежуючись: Законом про справедливу практику стягнення боргів (*The Fair Debt Collection Practices Act*), Стандартами стягнення боргу через позови на основі федерального права (*The Federal Claims Collection Standards*) та Законом про недоторканість приватного життя (*The Privacy Act*). До послуг названих служб вдаються не тільки приватні особи й їх адвокати, а й державні установи. Колекторські агентства у своєму штаті можуть мати власних адвокатів і приватних слідчих, а також впливати на кредитний рейтинг осіб, що є дуже важливим чинником у житті громадян США [13].

Важливо зазначити, що більшість рішень федеральних судів про стягнення заборгованостей виконується коштом страхових компаній, а витрати, пов'язані з роботою виконавців, вважаються судовими та погашаються коштом боржника.

У Франції повноваження щодо виконання судових рішень належать судовому виконавцю, який, на відміну від судового виконавця Німеччини, здійснює свою професійну діяльність незалежно, власним коштом і під свою відповідальність, водночас має державно-владні повноваження та статус державного службовця. Дотепер порядок примусового виконання рішень регулюється Ордонансом від 2 листопада 1945 р. Судовий виконавець має певну монополію на низку юридичних дій, а саме: виконання судових рішень; вручення повісток, сповіщень; складання актів, що мають доказове значення та ін. До його повноважень також належать: функції медіатора в досудовому порядку врегулювання спору, можливість застосування адміністративного примусу, здійснення публічних торгів, підготовка та складання проектів документів, що мають доказове значення в суді. За невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків виконавці несуть відповідальність перед Регіональною палатою судових виконавців та органами Міністерства юстиції Франції. Діяльність примусового виконавця підлягає обов'язковому страхуванню. Винагорода останніх фінансується боржником за тарифами, встановленими державою [10, с. 53].

Аналогічно до французької моделі примусового виконання, з деякими особливостями, в Естонії з 1 березня 2001 р. запроваджена модульна система на підставі Закону «Про судових виконавців». Судовий виконавець може працювати у своєму бюро, розташованому в районі, закріпленому за виконавцем. Призначення на посаду здійснює міністр юстиції на конкурсній основі. Контроль та нагляд за діяльністю на місцевому рівні здійснює голова місцевого або повітового суду, а на державному рівні – міністр юстиції.

Цікавим видався досвід Грузії у впровадженні модульної системи примусового виконання. Так, до 2000 р. у країні діяла державна модель примусового виконання, оскільки повноваження в цій сфері належали судовим виконавцям. Наразі створено Національне бюро виконання (далі – НБВ), що за організаційно-правовою формою є юридичною особою публічного права, яка заснована та керується Міністерством юстиції Грузії. НБВ є автономним у питаннях матеріально-технічного забезпечення, управління персоналом, операційної діяльності, але підконтрольне Міністерству юстиції й органам судової влади. НБВ діє в складі Тбіліського бюро виконання та 8 територіальних виконавчих бюро. Окрім виконання рішень, структурні підрозділи НБВ надають додаткові послуги, наприклад, вирішення спорів як арбітраж або ведення процедур у справах про банкрутство. Також НБВ активно практикує медіацію з метою виконання рішень добровільним порядком [14].

До складу НБВ входить Управління виконавчої поліції, що створене 2015 р. та виконує важливі функції, необхідні будь-якому органу виконавчої служби. Поліція має право застосовувати примусові заходи фізичного характеру, здійснювати демонтаж споруд і кон-

струкцій та виконувати рішення про виселення або вселення. Поліція виконання не наділена повноваженнями проводити оперативно-розшукову або слідчу діяльність [14].

Окрім зазначеного вище, у країні також створено інститут приватних виконавців. Громадяни можуть знайти відомості про них у відповідному реєстрі. Ліміт суми до стягнення за виконавчим документом, який може бути пред'явлено на виконання приватному виконавцю, становить приблизно 200 тис. доларів США. Приватні виконавці є приватними підприємцями та несуть самостійно всі професійні ризики, у зв'язку із чим їхня діяльність підлягає обов'язковому страхуванню. Контроль за діяльністю приватних виконавців здійснює Міністерство юстиції Грузії. Загалом, статус та можливості приватних виконавців порівняно із працівниками НБВ є обмеженими. Водночас якість послуг, які надають приватні виконавці Грузії своїм клієнтам, перебуває на тому ж рівні. Функціонує робоча група Міністерства юстиції Грузії щодо подальшого реформування цієї системи й ухвалення Виконавчого кодексу Грузії [14].

Нарешті, в Україні теж розпочато шлях до побудови модульної системи примусового виконання рішень. Це зумовлено тим, що 2016 р. ухвалено нову редакцію Закону України «Про виконавче провадження» [2], визнано таким, що втратив чинність, Закон України «Про державну виконавчу службу», ухвалено Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [1] та на підставі цього внесено зміни до інших законодавчих актів України. Із цього часу почали на рівних правах діяти державні та приватні виконавці. Фактично побудова та порядок здійснення своїх повноважень Державною виконавчою службою України, що діє під протекторатом Міністерства юстиції України, залишилися на тому ж рівні, проте з'явився інститут приватних виконавців. Наразі Міністерство юстиції України є контролюючим органом, формує та реалізує державну правову політику у сфері організації примусового виконання рішень, забезпечує підготовку приватних виконавців та підвищення їхньої кваліфікації. Приватні виконавці є суб'єктами незалежної професійної діяльності, їм делеговано лише частину повноважень та введено територіальний поділ їхньої діяльності за округами. Разом із делегуванням таких повноважень на приватну структуру лягають відповідні обтяження й обмеження переліку доступних для виконання рішень як гарантія законного використання компетенції виконавцями.

Висновки. Отже, нами запропоновано дві моделі примусового виконання судових рішень та рішень інших органів. Нині є величезна кількість ознак, що характеризують конкретні моделі примусового виконання, але часто не враховують національні особливості окремих держав. За допомогою порівняльного методу нами встановлено, що відмінність систем примусового виконання, які застосовуються в більшості країн світу, полягає в наявності самостійного (приватного) суб'єкта примусового виконання судових рішень і рішень інших органів. Для державних систем примусового виконання характерна монополія державних органів у сфері примусового виконання рішень. Натомість країни, що використовують модульну систему примусового виконання рішень, можуть цілком або частково заміщати державних виконавців приватними. Як вбачається з тексту статті, деякі держави, що перебувають на етапі становлення нової модульної системи, з обережністю ставляться до передачі повноважень у приватні руки. На нашу думку, така поведінка продиктована відсутністю позитивного практичного досвіду застосування новацій. Хоча закордонний досвід вказує на протилежне.

Список використаних джерел:

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1403–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 29. Ст. 535.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.
3. Бушан А. О. Системи примусового виконання судових рішень: новий погляд на класифікацію. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2018. С. 39–42.

4. Сіверін Д.В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптації до вітчизняної правової системи. Європейські перспективи. 2014. С. 81–87.
5. Макушев П.В. Міжнародний досвід правового регулювання діяльності працівників державних органів у виконавчому провадженні. Альманах міжнародного права. 2014. № 6. С. 33–40.
6. Об исполнительном производстве: Закон Республики Беларусь № 439–3 // Национальный правовой интернет-портал Республики Беларусь. 2016. URL: http://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_ispolnitel_nom_proizvodstve.htm.
7. Boletín Oficial del Estado: Конституція Іспанії № 311 від 29 грудня 1978 р. Переклад Пере Романа // Посольство Іспанії в Російській Федерації. 1978. URL: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>.
8. Ярков В.В. Основные мировые системы принудительного исполнения. Університетські наукові записи. 2006. С. 84–101.
9. Сазанов С.В. Организация структуры органов принудительного исполнения Финляндской Республики. Юридический мир. 2010. С.1–6.
10. Миронюк Р.В. Зарубежный опыт принудительного исполнения решений судов и других органов публичной администрации и направления его внедрения в Украине. Международный научно-практический правовой журнал. 2015. С. 52–55.
11. U.S. Marshals Service. Fact Sheet. U.S. Department of Justice. 2018. URL: <https://www.usmarshals.gov/duties/factsheets/index.html>.
12. Шандрук С.М. Системи примусового виконання рішень суду. Світовий досвід. Науковий вісник. Демократичне врядування. 2010. № 5. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2010_5/fail/Shandruk.pdf.
13. Агенції приватного збору: Договірне обслуговування боргових зобов'язань. Bureau of the Fiscal Service. 2017. URL: https://www.fiscal.treasury.gov/fsservices/gov/debtColl/dms/xservg/pca/debt_pca.htm.
14. Воробйов О. Досвід Грузії у сфері виконання судових рішень. Vse.Media. 2017. URL: <http://vse.media/dosvid-gruziyi-u-sferi-vikonannya-sudovih-rishen/>.

